

ИВАН ВАЗОВ - „ЕДНА БЪЛГАРКА“

СТРАШНОТО ВРЕМЕ, СТРАХЪТ И СВОБОДАТА

Вазовият разказ „Една българка“ е вече столетник. Един век тази литературна творба вълнува дълбоко и трайно българина. Това въздействие се дължи на образа на главната героиня баба Илийца, образ, изграден от богатото художествено слово на твореца. В страшното време, когато е разбита Ботевата чета, когато страхът е сковал хората, тя, възрастната жена, въпреки личната си тревога, поема съзнателно риска да спаси един народен син, дръзнал със своите сънародници да воюва за свободата на родината.

Проследявайки поведението, мислите, чувствата, преживяванията на баба Илийца за по-малко от едно денонощие, Иван Вазов, верен на своята гражданска позиция като човек и творец, утвърждава най-висшата добродетел - родолюбието, утвърждава националното, българското.

Типична, характерна за робството, е картината в експозицията на разказа. И ако тук драматичната атмосфера е само очертана, то в развръзката на действието (VI ч.) жестокостта на турците е най-силно предадена. В тази своеобразна рамка на робска действителност, на трагично време за българите, още по-силно се откроява постъпката на баба Илийца, а така също и тази на Ботевия четник. Свободолюбивият дух на българина не се подчинява на насилието и тиранията. Случката в разказа „Една българка“ се развива в напрегната, тревожна обстановка, в конкретно очертани (исторически и географски) време и място на действие - 20.V.1876 г., на левия бряг на река Искър. Войводата Ботев е убит на връх Вола и турските орди преследват една част от оцелелите Ботеви четници. Ето защо е „нащрек мъжкото население“.

В късния майски следобед селянки чакат ладията да ги превози на другия бряг, но тяхната съдба зависи от този, който вече пет века ги измъчва под своя ятаган. Груби и гневни са думите на поробителя към беззащитната рая. В това страшно време жените са наплашени и безропотно се подчиняват.

Но друга селянка идва „... тичешката“ откъм Челопек: „... шейсетгодишна, висока, кокалеста, мъжка на вид.“ Портретното описание е кратко, но то веднага я отделя от другите българки. Баба Илийца не се страхува да заговори озлобените турци, да моли, да настоява упорито и тя успява да смили Хасан ага да премине на другия бряг на Искъра. Да склониш врага в такава ситуация се изисква наистина кураж. Целият си живот бедната челопеченка е прекарала под робство, но то не е заличило християнското у нея, т. е. българското. За Иван Вазов измеренията на тези ценности - християнско и българско - са равнозначни.

Ретроспективният момент - завръзка в разказа - е срещата на баба Илийца с Ботевия четник, среща, която предопределя по-нататъшното поведение на героинята. Тя веднага се досеща, че момъкът е „от ония, дето ги гонят сега.“ Мигновената уплаха на тревожната жена се заменя със съчувствие и жалост. Доброто майчино сърце е загрижено. В Челопек е огън. Младежът не може да се скрие там сега. Предупреждението е честно, открито казано. Но тя трябва да стори добро „клетнику“, защото е християнка, а подтекстът е ясен - тя е българка. Старата жена разбира саможертвата на сънародника си, тръгнал за „християнска вяра курбан да става.“ Състрадателната челопеченка е убедена, че в манастира ще я подкрепи игуменът, „старец милостив и добър българин.“

Смелото решение на баба Илийца да помогне на изпадналия в беда момък поражда нови сили у Базовата героиня. Тя трябва да спаси, „ако даде бог, два живота“. Сега вече читателят разбира нейната настойчивост пред турците, силната ѝ тревога в очите и чевръстото ѝ влизане в ладията.

Епизодът в манастира е потвърждение на истината, която Вазов внушава: страхът по време на робство ражда родоотстъпници. Опасното време, в което се развива действието, е изплашило и служителите в манастира „Пресвета Богородица“. „Глух и пустинен“ е той. Двата епитета допълват, дообогатяват представата на читателя за страшното време - време на робство и порив за свобода. Но колко

различно е то като въздействие върху двама българи, разкрито чрез диалога в Божия дом.

Вазов ярко очертава контраста в поведението на баба Илийца и на калугера. И това не е случайно. Робството и страхът от него не плашат истинската българка, сблъскала се с недоверието, подозрителността и най-вече с малодушието на друг българин, божи служител. Баба Илийца е дала дума да стори добро и читателят вече е убеден, че тя ще преодолее всякакви пречки. Разбрала, че спривавият и страхлив калугер няма да я изслуша, тя ще се върне обратно още същата нощ. Там, в гората, я чака бунтовникът. „Лудостта“ ѝ, според отец Евтимий, за нея има друго измерение. Християнката ще устои на обещанието си, а той, божият служител, ще заключи бързо след нея манастирската порта. Читателят не намира по-вярна характеристика за този литературен герой от тази, която писателят прави в едно изречение: „Не, по-добре да се очисти оттука, да я няма тука.“ Тази неизречена на глас мисъл буди много размисли, въпроси. Авторското внушение е силно: родоотстъпникът няма родина.

Случката на брега край Искъра през нощта е наситена с възмущение, с драматизъм. Това е момент, в който повествователят следва Вазовата героиня, чете мислите ѝ, следи с трепет постъпките ѝ, преживява тревогата и безпокойството на баба Илийца, чува думите ѝ, изразени в полупряката реч. Старата жена излиза от манастира „много смутена“, защото не е могла да получи подкрепа от калугера. Душата ѝ е изпълнена с „тревога и безпокойство“. Пейзажът създава тягостно настроение, внушава мъчително усещане: „Дрезгавата нощ допускаше да се видят доста ясно очертанията на чуките и бърдата отсреща, дене намусени, а сега зловещи.“

Придошлият от майските дъждове Искър шуми долу нейде в бездната. Читателят долавя неизбежността на ново препятствие, което баба Илийца трябва да преодолее. Дебнат я опасности. На фона на тази природна картина още по-силно се открояват характерът и поведението на старата жена. Тя ще се справи, защото е нравствено силна жена, благородна българка, обещала да помогне на също такъв добър и родолюбив българин. Тази мисъл я прави решителна да преодолее естествения човешки страх от зловещата нощ, от пречките по пътя ѝ, които следват една след друга.

В душевната борба отчаянието отстъпва пред решителността на баба Илийца. Моралната сила и физическата издръжливост на селянката ѝ помагат да извади забития в земята кол, за който е заключена ладията. Вазовото словесно художествено майсторство доставя естетично удовлетворение, когато читателят преживява този съдбовен момент в епизода. „Страховита половинчасова борба“ - така писателят определя поведението на българката в този миг. Сериозното препятствие е преодоляно благодарение на силния дух, на желязната воля на челопеченката. Поведението на баба Илийца е просто човешки дълг, дадено обещание, взето решение, което тя трябва да изпълни. Нищо не я спира в това смутно, „лошо“ време. Ето защо и при втората ѝ среща с бунтовника българката е все така категорична в отговора си на въпроса на бунтовника: „ - Къде ще се дяна, бабо, сега? - Как къде? Ами у дома! ”

Старата жена знае какво я очаква за това, което върши: жива ще я изгорят. Тя съзнава опасността, която я грози с настъпващото утро, но желанието да спаси Ботевия четник е по-силно: „... да имаше крила, щеше да го вземе и да хвъркне с него.“ Базовата героиня не успява да спаси Ботевия четник. Той се самоубива, но преди това убива Джамбалаза - „свиреп и кръвожаден кавказки разбойник“. Някой от неговата тайфа - „тая шумна сган“ - ден преди това убива Ботев. Умират и другите заловени храбри български синове.

Особено е усещането, когато човек дочита Вазовия разказ „Една българка“. Робско време, унижения, страх, жестокост, смърт - картина, която ужасява. Но високо някъде над всичко, разказано и преживяно, лети българският дух - независим, непреклонен, непречупен от страха на страшното време. Българският копнеж за свобода остава непобеден. Националните ценности, внушени от художественото слово на твореца Иван Вазов, съхраняват българския дух във времето.